

Syntaks og semantik

Lektion 5

27 februar 2007

Regulære sprog

- 1 Bogstaver, ord og sprog (13f, 44)
- 2 Deterministiske endelige automater (35f, 40)
- 3 Nondeterministiske endelige automater (53–56)
- 4 Lukningsegenskaber (45f, 58–63, 85)
- 5 Regulære udtryk (64, 67, 69–74)
- 6 Ikke-regulære sprog (77–80)
- 7 Anvendelser
- 8 En anden bog
- 9 Jeres forståelse som *jeg* oplever den

- **alfabet**: en endelig mængde, normalt betegnet Σ
- **bogstav / tegn / symbol**: et element i Σ
- **ord / streng**: en endelig følge (a_1, a_2, \dots, a_k) af bogstaver.
Normalt skrevet uden parenteser og komma: $a_1 a_2 \dots a_k$
- ε : det tomme ord (med 0 bogstaver)
- at **sammensætte** ord: $abe \circ kat = abekat$
- ε er **identiteten** for \circ : $w \circ \varepsilon = \varepsilon \circ w = w$ for alle ord w

- **Sprog (over Σ)**: en mængde af ord med bogstaver fra Σ
- \emptyset : det tomme sprog
- Σ^* : sproget bestående af *alle* ord over Σ

$\Rightarrow L$ er et sprog over Σ hvis og kun hvis $L \subseteq \Sigma^*$

- Givet sprog $L_1, L_2 \subseteq \Sigma^*$, da kan vi danne sprogene

- $L_1 \cup L_2 = \{w \mid w \in L_1 \text{ eller } w \in L_2\}$

foreningsmængden

- $L_1 \circ L_2 = \{w_1 \circ w_2 \mid w_1 \in L_1 \text{ og } w_2 \in L_2\}$

sammensætningen

- $L_1^* = \{w_1 \circ w_2 \circ \dots \circ w_k \mid \text{alle } w_i \in L_1\}$

stjernen

- Disse 3 operationer kaldes de **regulære operationer** på sprog.
- Vi kan også danne andre sprog; de vigtigste andre operationer:
 - $L_1 \cap L_2 = \{w \mid w \in L_1 \text{ og } w \in L_2\}$
 - $\bar{L}_1 = \Sigma^* \setminus L_1 = \{w \in \Sigma^* \mid w \notin L_1\}$

fællesmængden

komplementet

- **Definition 1.5:** En **deterministisk endelig automat (DFA)** er en 5-tupel $M = (Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$, hvor delene er
 - 1 Q : en endelig mængde af tilstande
 - 2 Σ : input-alfabetet
 - 3 $\delta : Q \times \Sigma \rightarrow Q$: transitionsfunktionen
 - 4 $q_0 \in Q$: starttilstanden
 - 5 $F \subseteq Q$: mængden af accepttilstande
- M siges at **acceptere** et ord $w \in \Sigma^*$ hvis der findes $w_1, w_2, \dots, w_k \in \Sigma$ og $r_0, r_1, \dots, r_k \in Q$ således at $w = w_1 w_2 \dots w_k$ og
 - 1 $r_0 = q_0$,
 - 2 $r_{i+1} = \delta(r_i, w_{i+1})$ for alle $i = 0, 1, \dots, k - 1$, og
 - 3 $r_k \in F$.
- Sproget som **genkendes** af M er $\llbracket M \rrbracket = \{w \in \Sigma^* \mid M \text{ accepterer } w\}$.
- **Definition 1.16:** Et sprog siges at være **regulært** hvis der findes en DFA der genkender det.

- **Definition 1.37:** En **nondeterministisk endelig automat (NFA)** er en 5-tupel $M = (Q, \Sigma, \delta, q_0, F)$, hvor delene er
 - 1 Q : en endelig mængde af tilstande
 - 2 Σ : input-alfabetet
 - 3 $\delta : Q \times (\Sigma \cup \{\varepsilon\}) \rightarrow \mathcal{P}(Q)$: transitionsfunktionen
 - 4 $q_0 \in Q$: starttilstanden
 - 5 $F \subseteq Q$: mængden af accepttilstande
- M siges at **acceptere** et ord $w \in \Sigma^*$ hvis der findes $w_1, w_2, \dots, w_k \in \Sigma \cup \{\varepsilon\}$ og $r_0, r_1, \dots, r_k \in Q$ således at $w = w_1 w_2 \dots w_k$ og
 - 1 $r_0 = q_0$,
 - 2 $r_{i+1} \in \delta(r_i, w_{i+1})$ for alle $i = 0, 1, \dots, k-1$, og
 - 3 $r_k \in F$.
- Sproget som **genkendes** af M er $\llbracket M \rrbracket = \{w \in \Sigma^* \mid M \text{ accepterer } w\}$.

- Enhver DFA er også en NFA.
- **Sætning 1.39:** Til enhver NFA findes der en DFA der genkender samme sprog.
- **Bevis** ved brug af
 - **delmængdekonstruktionen:** Hvis NFAen har tilstandsmængde Q , skal DFAens tilstandsmængde være $\mathcal{P}(Q)$
 - og **ε -aflukningen:** Den nye transitionsfunktion skal være
$$\delta'(R, a) = \{q \in Q \mid q \text{ kan nås fra } R \text{ ved en } a\text{-transition efterfulgt af 0 eller flere } \varepsilon\text{-transitioner}\}$$

- **Sætning 1.45, 1.47, 1.49:** Mængden af regulære sprog er **lukket** under de regulære operationer. Dvs. $A_1, A_2 \in \Sigma^*$ regulære $\Rightarrow A_1 \cup A_2, A_1 \circ A_2, A_1^*$ regulære
- **Bevis** ved at sammensætte NFAs på en meget intuitiv måde
- **Sætning 1.25 (fodnote):** Mængden af regulære sprog er lukket under \cap .
- **Bevis** ved at konstruere produktet af to *DFAs*
- **Opgave 1.14:** Mængden af regulære sprog er lukket under $\bar{}$ (komplement)
- **Bevis** ved at bytte om på accept- og reject-tilstandene i en *DFA*

- **Definition 1.52:** Et **regulært udtryk** over et alfabet Σ er et udtryk af formen
 - 1 a for et $a \in \Sigma$, ε eller \emptyset ,
 - 2 $(R_1 \cup R_2)$, $(R_1 \circ R_2)$ eller (R_1^*) , hvor R_1 og R_2 er regulære udtryk.
- **Sproget**, som et regulært udtryk R beskriver, betegnes $\llbracket R \rrbracket$ og er defineret som følger:
 - 1 $\llbracket a \rrbracket = \{a\}$, $\llbracket \varepsilon \rrbracket = \{\varepsilon\}$ og $\llbracket \emptyset \rrbracket = \emptyset$,
 - 2 $\llbracket R_1 \cup R_2 \rrbracket = \llbracket R_1 \rrbracket \cup \llbracket R_2 \rrbracket$, $\llbracket R_1 \circ R_2 \rrbracket = \llbracket R_1 \rrbracket \circ \llbracket R_2 \rrbracket$ og $\llbracket R_1^* \rrbracket = \llbracket R_1 \rrbracket^*$
- **Sætning 1.54:** Et sprog er regulært hvis og kun hvis det kan beskrives ved et regulært udtryk.
- (følger af Lemma 1.55 og Lemma 1.60)

- **Lemma 1.55:** Hvis et sprog genereres af et regulært udtryk, da er det regulært.
- **Bevis** ved brug af **strukturel induktion**:
 - ① Vis at de basale regulære udtryk a , ε og \emptyset kan konverteres til NFAs
 - ② Konvertér sammensætninger af regulære udtryk til sammensætninger af NFAs
- **Lemma 1.60:** Hvis et sprog er regulært, da kan det beskrives ved et regulært udtryk.
- **Bevis** ved brug af
 - **generaliserede NFAs:** Konvertér en DFA til en GNFA, der har regulære udtryk på transitionerne (i stedet for bare bogstaver)
 - og **rekursion:** Konvertér en GNFA til en ny med én tilstand mindre, ved at fjerne en tilstand og lave tilsvarende ændringer på transitionerne.

- **Sætning 1.70 (Pumpelemmaet):** For ethvert regulært sprog A findes der et (naturligt) tal p (**pumpelængden**) således at ethvert ord $s \in A$ der har længde mindst p kan **pumpes**, dvs. opsplittes i tre stykker, $s = xyz$, med
 - $|y| \geq 1$ og $|xy| \leq p$,
 - og således at ordene $xy^iz \in A$ for alle $i \in \mathbb{N}_0$.
- **Bevis** ved at tage en DFA for A og lade p være antallet af dens tilstande
- **Anvendelse:** At vise at et givet sprog B **ikke er regulært**:
 - 1 *antag* at B er regulært
 - 2 så må der findes en pumpelængde p for B
 - 3 tag et velegnet ord s som
 - har længde $|s| \geq p$, dvs. bør kunne pumpes,
 - men som *ikke kan pumpes*.
 - 4 Modstrid!

- `grep`, `sed`, teksteditorer etc.: konverterer et givet regulært udtryk til en **NFA** for at søge og erstatte
- `lex`, `flex` etc.: konverterer et eller flere givne regulære udtryk til en **DFA** der kan bruges til **leksikalsk analyse**
[sok.lex]

Hvis I synes at *Sipser* er for blød, eller hvis I vil vide mere end hvad *Sipser* skriver om, prøv at kigge i

Hopcroft, Motwani, Ullman: Introduction to automata theory, languages, and computation. 2nd ed.
Addison-Wesley, 2001

Jeres forståelse som *jeg* oplever den

- sprog ✓
- DFAs ✓
- NFAs ✓
- lukningsegenskaber ✓
- regulære udtryk ✓
 - konvertering DFA \rightarrow regulært udtryk ?
- ikke-regulære sprog ?

Opgaver som der specielt var problemer med:

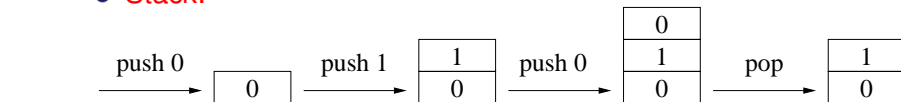
- 1.21 a
- 1.29 a, c
- 1.46 a
- 1.53

Push-down-automater

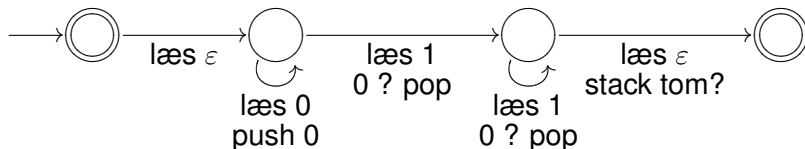
- 10 Kontekst-frie sprog
- 11 Push-down-automater

- **Problem:** Mange interessante sprog er **ikke regulære**. F.x.
 - sproget *ADD* fra opgave 1.53
 - sproget L_3 fra syntaksopgaven
 - programmeringssprog generelt
- Brug for “stærkere” værktøjer til at beskrive dem:
 - **kontekst-frie grammatikker (CFG)** for at *generere* dem
 - **push-down-automater (PDA)** for at *genkende* dem
- sprog genereret af CFGs = sprog genkendt af PDAs = **kontekst-frie sprog**
- Er alle sprog kontekst-frie? *Nej*.
- **Anvendelse:** parsere

- **Pushdown-automat:** endelig automat plus *stack*
- **Stack:**

- kan pushe symboler på stacken og læse og poppe det *øverste* stacksymbol
- Eksempel:

- genkender sproget $\{0^n 1^n \mid n \in \mathbb{N}_0\}$

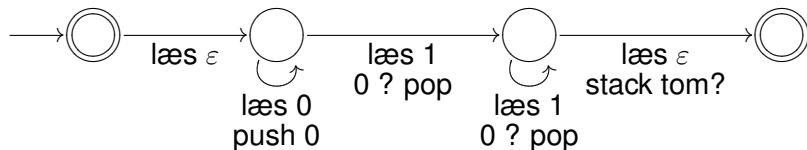
Definition 2.13: En **pushdown-automat (PDA)** er en 6-tupel $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, F)$, hvor delene er

- 1 Q : en endelig mængde af tilstande
- 2 Σ : input-alfabetet
- 3 Γ : stack-alfabetet
- 4 $\delta : Q \times \Sigma_\varepsilon \times \Gamma_\varepsilon \rightarrow \mathcal{P}(Q \times \Gamma_\varepsilon)$: transitionsfunktionen
- 5 $q_0 \in Q$: starttilstanden
- 6 $F \subseteq Q$: mængden af accepttilstande

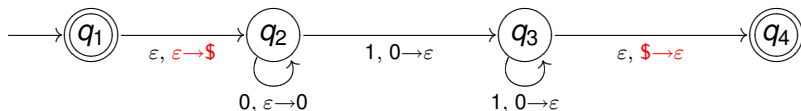
M siges at **acceptere** et ord $w \in \Sigma^*$ hvis der findes $m \in \mathbb{N}$ og $w_1, w_2, \dots, w_m \in \Sigma_\varepsilon$, $r_0, r_1, \dots, r_m \in Q$ og $s_0, s_1, \dots, s_m \in \Gamma^*$ således at $w = w_1 w_2 \dots w_m$ og

- 1 $r_0 = q_0$ og $s_0 = \varepsilon$,
- 2 for alle $i = 0, 1, \dots, m-1$ findes $a, b \in \Gamma_\varepsilon$ og $t \in \Gamma^*$ som opfylder $s_i = at$, $s_{i+1} = bt$ og $(r_{i+1}, b) \in \delta(r_i, w_{i+1}, a)$, og
- 3 $r_m \in F$.

Eksempel 2.14:

At finde ud af om stacken er tom: Introducér et specielt
end-of-stack-symbol \$


```

graph LR
    start(( )) --> q1(((q1)))
    q1 -- "ε, ε → $" --> q2((q2))
    q2 -- "0, ε → 0" --> q2
    q2 -- "1, 0 → ε" --> q3((q3))
    q3 -- "1, 0 → ε" --> q3
    q3 -- "ε, $ → ε" --> q4(((q4)))
    style start fill:none,stroke:none
  
```

$$Q = \{q_1, q_2, q_3, q_4\} \quad \Sigma = \{0, 1\} \quad \Gamma = \{0, \$\} \quad F = \{q_1, q_4\}$$

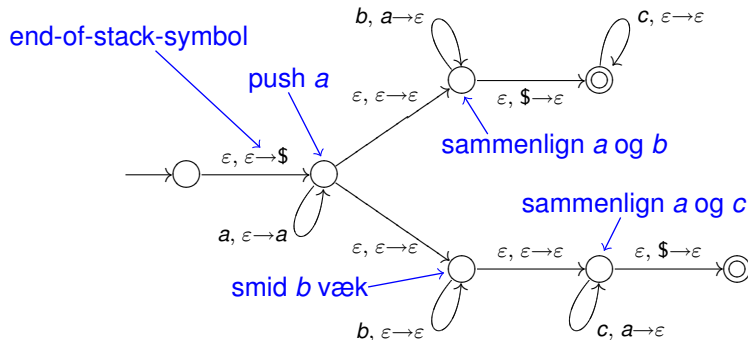
[illegible]

Opsummering: PDA:

- endelig automat med *stack*
- stacken kan gemme på *vilkårligt mange* symboler, men kun det *øverste* kan læses (og poppes)
- (*first-in, last-out*)
- *nondeterministiske*
- der findes deterministiske PDAs, ja. Men
 - vi skal ikke se på dem her, og
 - de genkender *færre* sprog end de nondeterministiske PDAs!

Eksempel 2.16: En PDA der genkender sproget

$$\{a^i b^j c^k \mid i, j, k \in \mathbb{N}_0 \text{ og } i = j \text{ eller } i = k\}$$

– det kan vises at man *skal* bruge en *nondeterministisk* PDA for at genkende det sprog